

İÇİNDEKİLER

Giriş / <i>B. N. Ponomarev</i>	11
--------------------------------------	----

KISIM I

PROLETARYANIN GELİŞEREK BAĞIMSIZ BİR TOPLUMSAL GÜÇ OLMASI

BÖLÜM 1

PROLETARYANIN DOĞUŞU. EVRİMİNİN İLK AŞAMASI VE EMEK MÜCADELESİ	37
Ücretli Emek Sisteminin Doğuşu	38
Yeni Gelişen Proletaryanın Ayrıcı Özellikleri	54
Proletaryanın Durumu	65
Sömürüye Karşı İşçi Mücadelesi	78
İşçilerin Feodalizm Karşıtı Hareketlere Katılımı	86
Erken Dönem Burjuva Devrimlerinde İşçilerin Rolü	91

BÖLÜM 2

SANAYİ PROLETARYASININ OLUŞUMU.

SANAYİ DEVRİMİ'NİN ERKEN AŞAMALARINDA İŞÇİ SINIFI	109
Genel Özellikler ve Oluşum Örüntüleri	109
Farklı Ülkelerde Oluşum Sürecinin Ayrımları	127

BÖLÜM 3

SINIF OLARAK BİRLEŞME VE ÖRGÜTLENME	158
Gelişen Sanayi Devrimi Koşullarında İşçi Sınıfının Sosyoekonomik Konumu	158
Ekonomik Mücadele	172
İlk İşçi Örgütleri. Sendikaların Doğuşu	197

BÖLÜM 4

BİLİMSEL SOSYALİZMİN ÖNCÜLERİ.

19. YÜZYILIN İLK YARISINDA ÜTOPYACI SOSYALİZM	216
Erken Dönem Sosyalist ve Komünist Ütopyalara	216
İngiliz Ütopyacı Sosyalizmi	220
<i>Owen'in Öncüleri</i>	220
<i>Robert Owen'in Sistemi</i>	223
Fransız Ütopyacı Sosyalizmi	232
<i>Saint-Simon'un Ütopyacı Sistemi</i>	232
<i>Saint-Simon'culuk</i>	235

<i>Fourier'nin Ütopyacı Sosyalizmi</i>	237
<i>Fourier'cilik</i>	242
Ütopyacı Sosyalizm Fikirlerinin Rusya'da Yayılması	245
Amerika Birleşik Devletleri'nde Ütopyacı Sosyalizm	252
Ütopyacı Sosyalizm ve İşçi Hareketinin Gelişmesi	254
BÖLÜM 5	263
BAĞIMSIZ SİYASAL İŞÇİ HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	263
Siyasal Bağımsızlık Mücadelesi Pratikleri	263
Fransa'da İşçi Ayaklanmaları. Proleterler ve Cumhuriyetçiler	265
Adiller Birliği. Alman İşçilerin Bağımsız Eylemleri	275
Çartizm – İlk Kitlesele Proleter Devrimci Hareket	281
Amerika Birleşik Devletleri'nde Proletaryanın Mücadelesi	292
Marx Öncesi Dönemde Proletaryanın Toplumsal Bilinci	297
Ütopyacı Komünistlerin Öğretileri	297
<i>Étienne Cabet ve Théodore Dézamy</i>	297
<i>Auguste Blanqui – Bir Siyasal Devrimci ve İşçi Komünist</i>	302
<i>Wilhelm Weitling: Alman İşçilerin İlk Kez Sahneye Çıkışı</i>	306
Devrimci Çartizmin Görüşleri	314
<i>Proudhon: Burjuva Reformculuğu Yönünde Evrim</i>	322

KISIM II

İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE BİLİMSEL SOSYALİZMİN KURULMASI

BÖLÜM 6	
MARKSİZMİN ORTAYA ÇIKIŞI. PROLETARYANIN DEVRİMCI PARTİSİNİN DOĞUŞU	329
Bilimde En Büyük Devrim	329
<i>Oluşum Sürecinde Bilimsel Komünizm Teorisi</i>	332
Komünistler Birliği	346
<i>Komünist Parti Manifestosu</i>	357
BÖLÜM 7	
AVRUPA'DAKİ 1848-1849 DEVRİMLERİNDE İŞÇİ SINIFI	367
Fransa'da Proletarya ile Burjuvazinin Karşı Karşıya Gelmesi	369
Şubat Devriminden Sonra Ayaklanma Yolundaki İşçiler	369
Parisli İşçilerin Haziran Ayaklanması	392
Mutlakiyete ve Gericiliğe Karşı Demokrasi Mücadelesi	407
Almanya'da Proletarya ve Devrimci Patlama	407
Devrimde Marx ve Engels'in Programı, Stratejisi ve Taktikleri.	
Komünistler Birliği'nin Faaliyetleri	418

Karşıdevrimci Saldırıya İşçilerin Direnişi. Artçı Kuvvet Çarpışmaları	424
Avusturya İmparatorluğu'nda İşçi Sınıfı ve Devrim	432
1848'de İngiltere: Kitleseel Çartist Hareketin Son Yükselişi	443
BÖLÜM 8	
1850'li YILLARDA VE 1860'li YILLARIN BAŞINDA MARKSİZMİN GELİŞMESİ	448
Marx ve Engels'in 1848-1849 Devrimleri Deneyimine İlişkin Tahlili. Bilimsel Komünizm Teorisinin Daha da Gelişmesi	448
Marx'ın İktisadi Teorisi ve İşçi Sınıfı	463
<i>Sosyalist Devrimin Kaçınılmaz Olduğunun Doğrulanması</i>	463
<i>İşçi Sınıfının Daha Yüksek Ücret ve Daha Kısa İş Günü Mücadelesinin Gerekli ve Mümkün Olduğunun Doğrulanması</i>	467
<i>Kapitalist Birikimin İşçilerin Konumuna Yaptığı Etki</i>	471
BÖLÜM 9	
İŞÇİ HAREKETİNİN YENİDEN YÜKSELİŞİ VE BİRİNCİ ENTERNASYONAL'IN KURULUŞU	479
Marx ve Engels, Proleter Enternasyonalizm İlkelerini Yerleştirme Kavgası Veriyor	479
Proletaryanın Uluslararası Birliğinin Ön Gereklilikleri	480
Uluslararası İşçi Birliği'nin Kurulması ve Yapılanması	493
Kitleseel Bir İşçi Örgütünün Ortaya Çıkışı	502
Pratikte Uluslararası Dayanışma. Bir Proleter Eylem Programının Geliştirilmesi	521
İşçi Hareketinin Ulusal Şubelerinin Sağlamlaştırılması	534
Avrupalı Güçlerin Dış Politikası ve Uluslararası Proletarya	538
Proletarya ve Ezilen Halkların Kurtuluş Mücadelesi	548
BÖLÜM 10	
PROLETARYANIN TARİHSEL ROLÜ EKSENİNDE İDEOLOJİK MÜCADELE	553
BÖLÜM 11	
SONUÇ: GELİŞİMİNİN İLK AŞAMALARINDA İŞÇİ SINIFININ MÜCADELESİNE İLİŞKİN BAZI ÇIKARIMLAR	573
İsim Dizini	597

GİRİŞ

B. N. Ponomarev

İşçi sınıfının uluslararası devrimci hareketinin –sömürenlere karşı ilk kavgalarla başlayıp, dünyanın gelişimi üzerinde barıştan ve sosyalizmden, ulusal ve toplumsal kurtuluştan yana giderek artan etkisiyle en kudretli toplumsal güce dönüşmesine kadar– uzun, kahramanlıklarla dolu ve karmaşık bir tarihi var.

Marksist-Leninist teorisyenler, proletaryanın sınıf mücadelesi sürecinde kazandığı tarihsel deneyimi derin ve kapsamlı şekilde inceleyip genellemeye her zaman yoğun bir dikkatle eğilmişlerdir. Bilimsel komünizmin kurucularının dediği gibi, “gerekli tarihsel bağlantıya ve dolayısıyla, gelişmelerin olası akışına ilişkin anlayış” kazanmadan, “başarılı bir parti politikası mümkün değildir”.¹ Marksizm-Leninizm, proleter mücadelesinin uluslararası deneyimini tüm zenginliğiyle araştırma ve sınıf bilinçli işçilerin, “içinde yer aldıkları hareketin önemini anlayacak ve bu konuda *derinlemesine bilgiyle* donanacak düzeye”² ulaşabilecekleri bir durumu garantileme ihtiyacından yola çıkar. Dünya işçi hareketinin tarihi üzerine genelleyici bir yapıt hazırlamaya işte tam da buna katkı yapmak için gerek duyulmuştur.

Marksist bilimsel düşünce, proleter mücadele deneyimini nesnel olarak incelemek için çok büyük çaba göstermiştir. Marx, Engels ve Lenin, kapsamlı tarihsel tahlilin eşi benzeri olmayan örneklerini üretmişlerdir. Tek tek ülkelerde işçi hareketi, sosyalist düşünce tarihi ve bilimsel komünizmin gelişimi, uluslararası işçi örgütlenmesinin tarihi vs. konularında başarılı incelemeler yapılmıştır.

Yine de devrimci işçi mücadelesinin farklı aşamalarındaki uluslararası deneyimini derli toplu anlatan çalışmalara –bugün ve gelecek yararına geçmiş yorumlayan çalışmalara– yönelik talep karşılanmış değildir ve giderek artmaktadır. Böyle bir genelleyici çalışma, ancak, Marksist-Leninist metodoloji temelinde yapılmış çok sayıdaki somut incelemeye dayanabilir. Uluslararası işçi ha-

1 Marx/Engels, *Yapıtlar*, Dietz Verlag, Berlin, 1967, C. 35, s. 366.

2 V. İ. Lenin, “İşçi Sınıfı ve Basın”, *Toplu Yapıtlar*, C. 20, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 363.

reketinin tarihini sunmada yararlanılabilecek belgesel temel, önemli ölçüde genişlemiştir. SBKP'nin ve kardeş Marksist-Leninist partilerin Marksist-Leninist öğretiyi yaratıcı şekilde geliştirmeleri, modern araştırmacıya yeni olanaklar sağlıyor. Son birkaç on yılda işçi hareketinin, geçmiş olguları ve süreçleri kapsamlı olarak değerlendirmeyi olanaklı kılan değerli yeni deneyimler kazanmış olması gerçeği de büyük önem taşıyor.

Elinizdeki bu çok ciltli çalışmayı hazırlayan yazar ekibinin önündeki ana görevi büyük ölçüde önceden belirleyen de işte budur. Bu, işçi sınıfının sosyo-ekonomik, ideolojik ve siyasal gelişimine, toplumun devrimci temelde yeniden kurulmasının öncü gücü olarak olgunlaşmasına dair yeterince kapsamlı bir tablo sunma sorunudur. Bu, salt, işçi sınıfının rolüne ve faaliyetlerine belirli bir ağırlık vererek “sivil toplum”un tarihini açıklamaktan ibaret olmamalıdır. İlke olarak, öyle bir yaklaşım, modern ve yakın tarih üzerine yapılmış çalışmalar şeklinde zaten daha önce yayınlanmış şeylerin yinelenmesine yol açardı. Yazarlar, toplumun genel ilerleyişinden oluşan bir fon önünde, işçi sınıfının evrimiyle doğrudan ilgili olayların ve sorunların tutarlı bir betimlemesini sunmak, insan soyunun toplumsal ilerlemesini güvenceye alan bir faktör olarak büyüyen rolünü somut verilerle gözler önüne sermek amacındadır.

Lenin'in işaret ettiği gibi, Marx'ın yöntemi, “öncelikle, *hangi* sınıf hareketinin o somut koşullarda sağlanabilecek ilerlemenin ana kaynağı olduğu”nu saptamaktan oluşur.³ Dönüştürücü-yapıcı faaliyetleriyle, insan soyunun savaşan, yoksulluktan, sömürüden ve baskıdan kurtarılmasında, sosyalist ülkelerin gerçekleştirilmesinde belirleyici rol oynayan sınıfın evrimini incelemek için bu genel yöntemsel ilkenin ne denli önemli olduğu gün gibi açıktır.

Proletaryanın öncü toplumsal rolüne ilişkin Marksist-Leninist yorum temelinde, işçi hareketi, dünyadaki tarihî görevini yerine getirirken giriştiği tüm işçi faaliyeti biçimlerinin bütünü olarak göz önüne alınır. Bu açıdan bakılınca, işçi hareketinin doğuşu, işçi sınıfının kendi doğuşuyla eş zamanlı olmuştur.

Uluslararası işçi hareketi, en azından birkaç ulusal işçi hareketinin varlığını doğal olarak gerektirir, ama basitçe bunların toplamı değildir. Ulusal hareketleri birleştirmekle, aynı zamanda işçi sınıfının uluslararası özünü oluşturan sınıf mücadelesinin içeriğini yansıtır.

Araştırma konusunun böyle yorumlanması, uluslararası işçi hareketinin ortak tarihsel süreçteki yerinin daha açık seçik belirlenmesine olanak verir. İşçi sınıfının tarihi, genel toplumsal tarihin parçası olarak dikkate alınır. Buna uygun olarak, toplumsal tarih, uluslararası işçi hareketi tarihinin geçtiği ortam olarak öne çıkar, çünkü işçi sınıfı belirli bir toplumda, belirli bir ülkede var olur, gelişir ve mücadele eder.

3 V. İ. Lenin, “Yanlış Bir Bayrak Altında”, *Toplu Yapıtlar*, C. 21, Progress Publishers, Moskova, 1964, s. 143.

Böylesine önemli bir konu üzerindeki bu genelleyci çalışmayı hazırlayanlar, tarihsel bir olgunun, ancak kökeni ve gelişim aşamaları açısından irdelenirse, böylelikle de bu evrim açısından nasıl bir duruma ulaştığına açıklık kazandırılırsa, doğru ve tam olarak anlaşılabilceğini söyleyen Lenin'in⁴ bu fikrine olabildiğince tutarlılıkla uymayı kendileri için bir ödev sayar.

İşçi sınıfı tarihinin aşamalara bölünmesinde olduğu kadar, bu yapıtın yapısal düzeninde de bu fikir temel alınmıştır.

Bu yapıt, uzun bir tarihsel dönemi kapsayan bir ciltle başlıyor. Bu cildin geniş kronolojik sınırları, proletaryanın doğuşuyla başlayarak işçi sınıfı tarihinin açıklanmasına dayanıyor. Proletaryayı, kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkışıyla varlık kazanan ve geçmiş kökleri, feodal sistemin esasen hâlâ başat durumda olduğu zamana uzanan tarihsel bir kategori sayan Marx, Engels ve Lenin'in yönergeleri, bu bakımdan yazarlar için yol gösterici olmuştur.

“Modern burjuva toplumunun bebeklik çağında olduğu”⁵ dönem dâhil, proletaryanın erken aşamalarındaki tarihine ilişkin inceleme, sonraki gelişiminin derinlemesine tahlili için bir ön gerekliliktir. Bu inceleme, bilimsel bir ilgi meselesi olmakla birlikte, proletaryanın sonraki tarihini doğru anlamak açısından da oldukça büyük önem taşır. Dünyada proletaryanın büyüüp gelişmesi, bölgeden bölgeye büyük farklılık gösterdi. Bir Avrupa ülkesinde 16. yüzyıl ile 18. yüzyılın ilk yarısı arasında geçilen bir evre, başka birinde çeşitli nedenlerle daha uzun sürede geçilebildi ve belirli ülkelerde yüz yıl, hatta daha uzun süre gecikti. Bu durumda, proletaryanın erken oluşum aşamalarının özgül ayrımları, yalnızca 19. yüzyıl boyunca değil, 20. yüzyılda da uluslararası işçi hareketinin genel gelişimini etkilemeyi sürdürdü.

İlk ciltte, somut tarihsel verileri temel alarak uluslararası işçi hareketinin gelişiminin temel yasalarını ve belli başlı ayırıcı özelliklerini ortaya çıkarmak için çaba gösterilmiştir.

Yazarlar, işçi sınıfının oluşumunu anlatırlarken, dikkatlerini, o dönemdeki proleter mücadelesinin en tipik yöntemleri üzerine odakladılar. Proleterler, yaşamsal çıkarlarını savunur ve kapitalistlere karşı direnirlerken ilk sendikal örgütlenmelerini kurdular. Faaliyetlerinden edindikleri deneyim, kendi türünde bir ilkokul deneyimiydi, böylece proleterler kendilerine düşman sınıfı –burjuva sınıfını– saptamayı öğrendiler ve ona karşı sistematik, örgütlü bir mücadelenin gerekli olduğunu gitgide daha çok fark ettiler. Yoksul kentli alt sınıfların önemli ve en huzursuz kesimini oluşturan proleterler, feodalizm karşıtı hareketlerde –18. yüzyıl sonlarındaki Fransız burjuva devriminde, Amerikan kolonilerinin Bağımsızlık Savaşı'nda, Rusya'daki Pugaçov köylü isyanında vb.– etkin rol oynadılar.

4 Bkz. V. İ. Lenin, “Devlet”, *Toplu Yapıtlar*, C. 29, Progress Publishers, Moskova, 1974, s. 473.

5 Karl Marx, *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*, Progress Publishers, Moskova, 1970, s. 157.

Sanayi proletaryasının, yani işçi sınıfının çekirdeğinin olduğu sürecin İngiltere’de tamamlandığı ve bazı başka ülkelerde ivme kazandığı sonraki aşamada, işçi mücadelesi yeni, daha yüksek bir düzleme ilerledi. Bu, *siyasal açıdan bağımsız*, kendi çıkarlarıyla burjuvazinin çıkarları arasındaki baş çelişkinin az çok farkına varmış bir güç olarak proletaryanın olgunlaşmasıydı. Otuzlarda ve kırklarda İngiltere’de meydana gelen Çartist hareket, Fransa’da 1831 ve 1834 Lyon ayaklanmaları, Almanya’da 1844’te Silezya’lı dokumacıların ayaklanması gibi dikkate değer sınıf mücadelesi olayları buna tanıklık etti.

O zamanlar kapitalizm henüz yükseliş aşamasındaydı. Bağımsız bir siyasal güç olarak kendini gitgide daha açık seçik ortaya koyan işçi sınıfı, genel demokratik harekette etkin şekilde yer almayı sürdürdü. Düşmanlarının düşmanlarına karşı –gerek feodal aristokrasi gerekse burjuvazinin kendi seçkin zümresi (finans aristokrasisi) olsun– canla başla mücadele etti. Bu mücadelenin akışı içinde, proleterler siyasal deneyim kazandılar ve toplumun demokratik katmanlarının burjuva kesiminden gitgide ayrıştılar.

Birinci cilde katkı sunanların ana görevlerinden biri, demokratik ilerleme için olduğu kadar, kendi kurtuluşu için de dövüşen bir güç olarak işçi sınıfının erken dönemdeki bağımsız siyasal eylemlerinin tarihî önemini ve anlamını saptamaktı.

Proletaryanın sınıfsal farkındalık kazanması, uluslararası işçi hareketinin yükselişiyle ve evrimiyle ilgili temel problemler arasındadır. İşçiler bir zamanlar makine sanayisine karşı çıkarılarken, makinelerin bir sömürü aracı olarak kullanılmasından kapitalist sistemin sorumlu olduğunu kavramalarına uzanan yolun izini sürmek, bir “genel eşitlik ve refah” toplumuyla ilgili safça ve muğlak hayallerden, sosyalizm ve komünizm için bilimsel mücadele teorisinin doğuşuna aşamalı geçişi tanımlamak işte bu yüzden gereklidir. İşçi sınıfının dünya çapındaki tarihî görevine ilişkin Marksist öğretinin gelişim tarihi, sınıf mücadelelerinde kazanılan pratik deneyimler temelinde bu öğretinin Marx ve Engels tarafından zenginleştirilmesi, Marksizmin proleter yığınlar içinde yayılması, bu tahlilin en önemli kısmıdır. Kendiliğinden işçi hareketinin sınıf bilincine dönüşmesinin yolunu açan bilimsel komünizm oldu.

Yazarlar, proletaryanın sınıf mücadelesinin doruk noktalarına, burjuva devrimleri çerçevesinde en üst düzeye çıkan, hatta belirli anlarda, örneğin 1848’de Paris’teki Haziran ayaklanmasında olduğu gibi, ötesine bile geçen devrimci eylemlerine özel bir dikkatle eğildiler.

Uluslararası bir olgu olarak proletaryanın sınıf mücadelesinin doğuşu ve gelişimi, bu ciltte irdelenen bir diğer önemli sorun alanıdır. Feodal sistemin dağılma dönemi kadar eski bir dönemde başlayan işçi hareketinin zamanla yalnızca teoride değil, pratikte de nasıl uluslararası bir boyut kazandığını göstermek üzere somut tarihsel veriler sunuluyor. Proleterler uzunca bir süre sınıf mücadelelerini kendi ulusal sınırları içinde yürüttüler, çünkü yükselen kapita-

lizmin ekonomisi en çok ulusal pazarlar temelinde gelişti. Buna rağmen, büyük bir birleşik uluslararası güç olarak gitgide etkinliğini artıran proleter hareketinin evrensel yasaları erken bir aşamada kendini açığa vurdu.

Birinci cilt, işçi sınıfı ve emek hareketi tarihinin başlangıç dönemini kapsıyor. Bu döneme ilişkin veriler, işçi sınıfının sosyoekonomik evrimi açısından bakılınca, şu ana gelişim aşamalarını ön plana çıkarıyor: proletarya öncesi, manifaktür proletaryası, sanayi proletaryası. Birçok ülkede, hatta bütün olarak birçok kıtada proletarya, bu aşamaları 20. yüzyıla kadar geçmemişti ve dolayısıyla, proletaryanın somut tarihi sonraki ciltlerde enine boyuna anlatılıyor.

Tıpkı işçi sınıfının ve emek hareketinin gelişim dinamikleriyle ilgili diğer Marksist-Leninist ölçütler gibi, bunlar da bir bütün olarak bu yapıtın temelini oluşturuyor. Ciltlerin tümünde bunlar değişen derecelerde sunuluyor.

İşçi sınıfının “kendinde sınıf” olmaktan çıkıp “kendisi için sınıf”a dönüştüğü süreçte gösterdiği gelişim, sözgelisi şu aşamalarda inceleniyor: (1) edilgin, sömürülen bir kitle; (2) ekonomik ve toplumsal mücadelede güçlenen bir faktör olarak proletarya; (3) bilinçli bir toplumsal güç olarak, emekçi halkın öncü bileşeni olarak, insan soyunun sömürüden, ulusal ve toplumsal baskıdan genel kurtuluşu için etkili bir savaştığı olarak işçi sınıfı.

İşçi hareketinin evrimindeki aşamalar da örgütlenme düzeyine, mücadele yollarına ve araçlarına göre belirleniyor: İlk toplumsal protesto biçimleri, örgütlü mücadelenin başlaması, iktisadi ve siyasal mücadelenin birleştirilmesi, hareketin nihai amaçlarının anlaşılması, ulusal ve uluslararası ölçekte toplumun öncü gücü olarak işçi sınıfının yapıcı faaliyetleri.

Ütopycı sosyalist teorilerin etkili olduğu aşama geçildikten sonra, işçi sınıfının ideolojik gelişimi, nihayet, Marksizmin doğup yayılmasıyla, ardından da bilimsel komünizmin ve bir bütün olarak işçi hareketinin gelişiminde Leninist aşamanın doğuşuyla belirlenen yeni bir niteliksel düzeye ulaştı.

Aynı zamanda, genel tarihsel öneme sahip olayların, özellikle de büyük ölçekli ve geniş boyutlu olmaları nedeniyle daha önce değindiğimiz kronolojik ölçütlerin deyim yerindeyse tümünü birleştiren, böylelikle de tarihte dönüm noktalarına işaret eden olayların meydana getirdiği arka plan olmaksızın işçi sınıfı tarihinin kronolojisini çıkarmak olanaksızdır. Modern zamanların en büyük toplumsal devrimleri ve doğurdukları sonuçlar bunlar arasındadır. Uluslararası işçi hareketi açısından kritik öneme sahip böyle dönüm noktalarından biri *Sanayi Devrimi*'ydi. Bu olay, kapitalist toplumdaki belirli bir toplumsal grubun, yani Marx ve Engels'in modern proletarya olarak tanımladıkları grubun⁶ nihai oluşumuyla doğrudan bağlantılıydı. İşte tam da o dönemde işçi sınıfı, burjuvaziye karşı bir sınıf olarak ilk eylemini yaptı ve proletaryanın bilimsel ideolojisi olarak Marksizm doğdu. Bununla birlikte, Sanayi Devrimi düzensiz bir seyir iz-

6 Bkz. Karl Marx, Friedrich Engels, *Toplu Yapıtlar*, C. 6, Progress Publishers, Moskova, 1978, s. 175.

ledi ve gerçekleştiği dönem, ülkeden ülkeye, 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanan büyük bir değişkenlik gösterdi.

Bir sonraki dönemin habercisi olan başka bir dönüm noktası, 1870’li yılların başında yaşandı. Bu dönemi, dünya proletaryasının tarihinde kilometre taşlarından biri olan 1871 *Paris Komünü* başlattı. Marx’ın dediği gibi, “Paris’teki mücadeleyle, işçi sınıfının kapitalist sınıfa ve onun devletine karşı mücadelesi yeni bir evreye girmiştir.”⁷ O dönem, kapitalizmin en sonunda yeni, emperyalist bir aşamaya evrildiği 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar sürdü. O otuz küsur yıl boyunca işçi hareketi oldukça büyük ilerleme kaydetti. Etkisi arttı ve boyutu büyüdü, örgütsel ve ideolojik olarak bir hayli ilerledi. En gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi hareketi “gelecekteki değişiklikler için ‘barışçıl’ hazırlıkların yapıldığı bir evre”⁸ yaşadı. Kitlesel sosyalist partilerin oluşum ve gelişim döneminin ayırt edici özelliği, Lenin’in deyişiyle, “sosyalizmin muazzam ölçüde yayılması, her türden proletarya örgütünün eşi benzeri görülmemiş ölçüde büyüyüp gelişmesi ve proletaryanın, büyük tarihi görevini gerçekleştirmek için en farklı alanlarda her yönden hazırlanması”ydı.⁹

Aynı zamanda, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı, Bernstein’in Marksizmi gözden geçirmesi ve İngiliz reformculuk uygulamaları biçimine bürünen oportünizmin geniş olarak yayılmasına da tanıklık etti. Bu olgu, kapitalizmin emperyalist aşamasına geçmesine ve sömürgelerin yağmalanmasının sonucunda burjuvazinin yeni ekonomik fırsatlar yakalamasına bağlanabilirdi. Yüksek sömürge kârları, işçi sınıfının bir kısmının palazlanmasına ve ayrıcalıklı bir işçi zümresinin, Lenin’in deyişiyle, “kapitalist sınıfın işçi yardakçıları”nın¹⁰ oluşmasına kaynak sağladı. O sayede egemen sınıf, en sonunda proletaryanın safalarını parçalamaya ve bir kısmına burjuva ideolojisi aşılmasına yönelik sistemli çabalarının yeni taktiklerini geliştirdi. Burjuvazi proletaryaya karşı zor mekanizmasını sonuna kadar kullanmaya önceden olduğu gibi devam ederken, özellikle emperyalist dönemde böyle yöntemlere gitgide artan bir sıklıkla başvurdu. 1969’da Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Kongresinde konuşan Leonid Brejnev, bu bağlamda şunları söyledi: “Kapitalistler, toplumsal arka bahçelerini oluşturan bölgeleri pekiştirmeye çaba gösterirlerken, baskı yöntemleriyle birlikte, emekçilerin taleplerini kısmen karşılama yoluna da giderler – Lenin’in dediği gibi, ‘temel konularda ödün vermezken, önemsiz konularda ödümler vermek’ten oluşan bir yönetime başvururlar (V. İ. Lenin, “Devrimimizde

7 Karl Marx, Friedrich Engels, *Seçme Yazışmalar*, Progress Publishers, Moskova, 1975, s. 248.

8 V. İ. Lenin, “Karl Marx’ın Doktrininin Tarihsel Yazgısı”, *Toplu Yapıtlar*, C. 18, Progress Publishers, Moskova, 1968, s. 583.

9 V. İ. Lenin, “August Bebel”, *Toplu Yapıtlar*, C. 19, Progress Publishers, Moskova, 1973, s. 296.

10 V. İ. Lenin, “Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması”, *Toplu Yapıtlar*, C. 22, Progress Publishers, Moskova, 1974, s. 194.

Proletaryanın Görevleri”, *Toplu Yapıtlar*, C. 24, Progress Publishers, Moskova, 1974, s. 64), öylelikle işçi sınıfının, toplumda devrimci bir dönüşüm olmaksızın, kapitalist sistemin çerçevesi içinde işverenlerle anlaşmaya vararak özlemlerine kavuşabileceği yanılmasını yaratıp beslerler.”¹¹

Ne var ki, emperyalizme geçiş, uluslararası işçi hareketinin nispeten “barışçıl” gelişim dönemini sona erdirdi. Hareketin yeni odağı haline gelmiş olan Rusya’da, yüzyılın başında devrim öncesi bir durum ortaya çıktı. İşçi hareketinde Leninist aşama, 1890’lı yılların ortasında başladı. Bir siyasal düşünce akımı ve bir siyasal parti olarak Bolşevikliğin ortaya çıkışı, uluslararası işçi hareketinin tarihindeki en büyük olaydı. Geleneksel Sosyal Demokrat partilerden yeni tip bir proleter partisine köklü dönüşüm bununla oldu.

Böylece, yüzyılın başında uluslararası işçi hareketinde nihayet iki akım gelişti: devrimci Marksist-Leninist akım ve reformcu, oportünist akım. İlki, işçi sınıfının 20. yüzyılda kazandığı dünya çapında tarihi zaferlerin önünü açtı. İkincisi ise işçi hareketinin gelişimine sürekli gem vuran bir faktör olup çıktı ve defalarca hem bu hareketi hem de koskoca devletleri ve halkları ağır yenilgilere sürükledi.

1905-1907 Rus Devrimi, dünya tarihinde olduğu kadar dünya devrimci sürecinde de önemli bir dönüm noktasıydı. Bu, emperyalist çağdaki ilk halk devrimiydi. Rusya proletaryasını devrimci hareketin öncüsü konumuna yükselterek ülkenin muazzam devrimci demokratik potansiyelini ve işçi hareketinin olgunluğa eriştiğini ortaya koydu. İşçi sınıfı, kitlelerin önderliğini burjuvazinin elinden çekip aldı ve tarihte ilk kez, burjuva demokratik bir devrimin önderi, egemeni olarak öne çıktı. Bu, proletaryanın, nüfusun azınlığını oluşturduğu bir ülkede bile bir devrime önderlik etme yeteneğini kanıtladı. İktidarın ele geçirilmesinde demokratik köylü kitlelerin proletaryaya yardım etme yeteneğini gözler önünde seren devrim, burjuvazinin karşıdevrimci karakterini de açıkça ortaya çıkardı.

Devrimin akışı içinde kitle mücadelesinin yeni yöntemleri ve biçimleri önerildi ve sınandı. Büyüyüp silahlı bir ayaklanmaya dönüşen kitlesel bir siyasal grev pratikte ilk kez yapıldı. Proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü, embriyon haliyle, işçi vekilleri sovyetleri biçiminde varlık kazandı.

Devrimler tarihinde ilk kez, işçi sınıfının Marksist bir partisi, kendi programıyla, stratejisiyle ve taktikleriyle bağımsız bir siyasal güç olarak ortaya çıktı. İki siyasal çizgi –Bolşeviklerin savundukları devrimci, proleter çizgi ve Menşeviklerin reformcu, oportünist çizgisi– devrimci kavgaların potasında tarihsel bir sınavdan geçmek zorunda kaldı. Bu tarihsel sınav, reformcu yolun iler tutar yanının bulunmadığını ve işçi sınıfı için çok tehlikeli olduğunu tüm açıklığıyla gözler önüne serdi.

11 *Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Kongresi, Moskova, 1969, Prag, 1969, s. 149.*

Devrimci hareketin pratikleri, Lenin'in çalışmalarıyla derinlemesine geliştirilen Marksist devrim tarihinin sürekli zenginleşmesine katkı yaptı.

1905-1907 devrimi, büyük uluslararası öneme sahipti. Batılı kapitalist ülkelerde işçi sınıfının mücadelesine ivme kazandırmakla, aynı zamanda Asya'da ulusal kurtuluş hareketinin yükselmesini, Doğu'da yüz milyonlarca emekçinin dünya devrimci sürecine katılmasını teşvik etti ve işçi hareketi ile ulusal kurtuluş hareketlerinin emperyalizme karşı ortak mücadelede birleştirilmesi umudunu yarattı.

Devrimi izleyen yıllarda, işçi hareketinin daha da genişleyip derinleşmesine tanık olduğu kadar, içerdiği devrimci ve reformcu akımlar arasındaki mücadelenin şiddetlenmesine de tanık oldu. Bir dünya savaşı tehlikesine karşı mücadele, işçi hareketi için giderek artan bir önem kazandı. Kapitalizmin hem iktisadi hem de siyasal alanlarda gelişim eşitsizliğinin keskin şekilde artmasıyla belirlenen emperyalist evreye girmesi o tehlikeyi vahimleştirdi. Dünya en büyük emperyalist devletlerce zaten pervasızca paylaşılmıştı. Bunlar arasındaki dengenin bozulması dünyayı yeniden paylaşmaya yönelik girişimlere yol açtı, bu da ancak devletlerin bir bölümünün pahasına, yani savaş yoluyla gerçekleştirilebilirdi. Dünyayı yeniden paylaşma mücadelesine hazırlanan emperyalistler, yükselen proleter ve ulusal kurtuluş hareketini bastırmak için de savaştan yararlanmayı tasarlıyordu. Uluslararası proletaryayı şovenizmle zehirlemeyi, onun birliğini dinamitlemeyi, ilerici işçilerin büyükçe bir kısmını fiziki olarak ortadan kaldırmayı ve böylelikle kitlelerin devrimci taarruzunu zayıflatmayı umuyordu.

Uluslararası işçi hareketindeki devrimci kanat, ısrarla, halkın dikkatini artan savaş tehlikesine çekti ve bunu savuşturmak için işçi sınıfının çabalarını seferber etmeye uğraştı. Bu kanadın etkisiyle, İkinci Enternasyonal'in Stuttgart (1907) ve Basel (1912) kongrelerinde, savaş çıkmasına karşı ya da zaten başlamış olan savaşın durdurulması için ve en önemlisi, savaşın yol açtığı krizin kapitalizmi devirmek amacıyla kullanılması için tüm sosyalist partiler adına işçileri mücadeleye çağıran kararlar benimsedi. Ne var ki, o zamanlar işçi partilerinin çoğunda oportünizmin artan etkisi, emperyalist devletler arasında bir çatışmayı savuşturmak için işçi hareketinin gücünün kullanılmasını önledi. 1914'te Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Milyonlarca subaydan ve askerden oluşan ordular, kapitalist tekellerin talancı hırslarını tatmin etmek için dört yıl boyunca karşılıklı bir kırım çılgınlığına girişti. On milyonlarca insan öldürüldü ya da sakatlandı, koca koca devletler kıtlığa, açlığa ve yıkıma mahkûm edildi. Savaş, halklar için en büyük felaketlerin kaynağı olarak emperyalizmin gerçek yüzünü açıkça ortaya serdi. İkinci Enternasyonal partilerinin oportünist çoğunluğu, savaşta kendi ulusal emperyalist burjuvazisini destekledi. Öylelikle, emperyalistlerin insanlığı fırlatıp içine attığı korkunç yıkımın ve katliamın siyasal sorumluluğunu da üstlendi. İkinci Enternasyonal dağılarak düşman si-